

Donáth Péter kutatási eredményei felhasználhatók a tanítóképző főiskolákon a neveléstörténeti oktatásban, és hozzájárulhatnak a korszak alaposabb megismeréséhez. A kiadvány ösztönzést adhat a neveléstörténeti kutatásban a szóbeli források felhasználhatóságához is. Az *Előszóban* és a jegyzetekben a múlt megismerhetőségével, a források kiválasztásával, értelmezésével foglalkozó szerző tanácsai, megállapításai segítik a tudományos diákköri kutatásokat folyótató hallgatókat. Az idézetek lehetővé teszik a neveléstörténészeknek, hogy „beszéltessek a szövegeket”.

Donáth Péter alaposan elemzi a könyvben a tanítóképzéssel kapcsolatos oktatáspolitikai döntéseket és azok motívumait. A gazdag forrásanyag méltón örökíti meg a tanítóképzés történetét, a közelmúltban „Magyar Örökség Díjjal” kitüntetett tanítóképzés eredményeit.

Donáth Péter (2008): *Oktatáspolitikai és tanítóképzési Magyarországon 1945–1960*. Trezor Kiadó, Budapest.

Molnár Béla

Nyugat-magyarországi Egyetem, Savaria Egyetemi Központ, Művészeti Nevelés- és Sporttudományi Kar, Tanítóképző Intézet

Az idegenforgalomtól a turizmustudásig

Két német összehajol. Helyszín: egy Balaton-parti vendéglő, időpont: hatvanas évek vége – hetvenes évek eleje. Rokonok, testvérek, barátok, az egyik Nyugat-Németországból, a másik Kelet-Németországból jött. Suttogva beszélgetnek, néha könnyeznek. Számunkra mindketten idegenek. Aztán „jöttek a csehszlovákok”, a lengyelek buszokkal, ők a nyiladozó kempingeket töltötték meg, megérkeztek a kelet-németek is, köztük sok lánnyal, a magyar fiúk öröme. Fiatalok, csoportosan. A házaknál működött a „zimmer frei” (ami később „Zimmer Ferivé” nőtte ki magát), itt már inkább nyugat-németek és osztrákok borozgattak, késő éjszakáig cseverészve, egyre hangosabb szóval, dalra is fakadtak. A terasz melletti zugban pedig gazdát cserélt a valuta. A lassan, de biztosan épülő nagy szállodák a tehetősebbeket fogadták, minden egyéb szolgáltatás legitimálva. Jöttek az idegenek, nőtt-növekedett a forgalom. Ezért is nevezték idegenforgalomnak, a külfölditől vártuk a „zsoszót”, a hiánygazdaságban kellett a valuta, állami és magánszinten. Aztán volt ennek még politikai mögöttese: a szigorúan ellenőrzött határainkon mindenki idegennek számított, aki a közelükbe került, csak a megfelelő úti okmányokkal tudott átkelni. (Vagy beszökni, vagy

„kidisszidálni”) Mindezt megerősítette a német ’fremd’, ’Fremde’, (és íme: ’Fremdenverkehr’), a francia ’étranger’ következetes ’idegen’-ként fordítása a lehetséges ’külföldi’ helyett. (Érdemes lenne – a fogalomra vonatkozóan – a modern nyelvhasználat fejlődéstörténetének vizsgálatával is megközelíteni a témát.) E felfogásban a belföldi utazó is idegen volt: az idegenforgalom belföldi része.

Tényleg így kezdődött. És azért morfondírozom a fogalmon, mert még a mai napig nincs átfogó értelmezés reá vonatkozóan. A gyakorlatban tartja magát a régi, sajnos az iskolákban is, ám megjelentek a „turizmus” névre hallgató szakok, szervezetek, néven nevezik a belföldi turizmust, már tényező. Vegyes a kép e tekintetben, a fogalmi tisztázottság a fogalmak mögé fölépülő tudást hivatott megvilágosítani, rendszerezni. Több minden más mellett, ez az egyik fő törekvése és érdeme Michalkó Gábor újabb könyvének. Még mindig ellenszélben kell lavírozni, mert ugye a főiskola cégérén is ott áll a „múltat idéző” elnevezés („új rend” ide vagy oda), és a mai napig „idegent vezetünk”. De van idegenrendészet és sajnos idegengyűlölet is. Föl van osztva a világ, és szakosodik a közigazgatás. Furcsán néznek arra, aki Frankonban a fizető turista helyett idegent mondana, kedves vendég he-

lyett ezt: „sal météque”. Már Apollinaire-nek is sok baja volt ezzel, és mások is megtapasztalhatták ezt a francia földre kerülők közül. Franciaországban, de egész Európában, ma sem nyugodtak a kedélyek és a körülmények e téren: az idegent nem nézik turistának, idegenként kezelik. A békés turista szívesen látott kliens, csak költsön. (Lásd az írás készülte idején futó labdarúgó-Eb vonatkozó fejezeteit.)

Nem, nem tértem el a tárgytól, a turizmus (leánykori nevén: idegenforgalom) a mai napig tartalmazza a fentebb említett jelenségeket, ha vonásaikban másként jelennek is meg. De nem olyan egyszerű a kérdés, nagy, összetett, több érdekeltségű, sokszereplős rendszerről van szó. Valahogyan mindenki részt vesz benne, a résztvevők „valahogyan” értenek hozzá. Mint Michalkó Gábor egykori tanára, aki, miután egy konferencián szembesült azzal, hogy az egyik előadó nem más, mint a volt egyetemi hallgatója, s turizmussal foglalkozik, „az akadémikus világ jeles személyisége” elgondolkodva megkérdezte: „Gábor, akkor biztosan sokat utazik?” Ezt maga „Gábor” meséli könyvének Bevezetésében. Sok hasonló történetet tudnánk felhozni, ma már hiteles kutatási elemnek, érdekes anekdotának számítanak. A 90-es években a világbanki turizmus-vendéglátás szakra felvételiző tanuló így indokolta jelentkezését: „Mert szeretnék sokat utazni.” A hetvenes években, a szobáját kiadó tulajdonos néni meleg víz helyett a Balaton vizét ajánlotta az érdeklődő „idegen” családnak, a hollandok persze továbbálltak. A mára vissza-visszacsempésződő „élőzene” akkoriban magától értetődően szerepelt az üzletek könyvelésében, szépen szólt a cigánymuzsika, és a táncdalfesztiválok dalait másnap már játszotta a tánczenekar. E sorok írója, még nem vendéglátós tanárként, de előadó-művész működési engedéllyel énekelte Frank Sinatra híres slágerét: „Sok idegen jár, az éjszakában csatangol, bolyong az utat járva...” De mikor lesz az idegenből kedves vendég? És hogyan? Egyszerűbb a dolog: ha vendéget várunk, arra készülünk, s jól felkészülünk, akkor nagy az esély, hogy növekedik a *vendégforgalom*. Mert azt mindenki vallja, hogy nagy lehetőségek rejlenek

benne. Korábban elegendőnek látszott néhány fő kellék mint motívum: a híres magyar konyha, a gyógyvíz, a táj érdekessége, szépsége, kivált a Balaton, meg a csikós, fokos, ostor, gulyás cigányzenével kísérve. Ezt sem kell megtagadni, csak rendbe tenni.

A fejlődő ágazat sok új, modern elemmel gazdagodott, nemcsak nemzetközi, de hazai viszonylatban is: nálunk is van meleg víz, kényelmes komfort, a dizájn látványosan (és többnyire ízlésesen) megújult, változatos formák jelennek meg, értelmes, szórakoztató programokat kínálnak, a pénz is csordogál: csurran is, cseppen is, az angol, a francia nyelvű szakirodalom is a „turizmust” preferálja. Éppen ezért ma sokkal nagyobb felkészültségre, tudatosságra, szervezetségre van szükség. Ehhez nyújt nagy segítséget a könyv. Miként a vendég (és nem az idegen) fogadására való felkészítésben, képzésben. És gőzerővel folyik az OKJ-s képzés: az 1990 után megszaporodó képzési formák tartalma – néhány új tantárgy bekerülésével – sem tudott lépést tartani az élet diktálta minőségi követelményekkel. A képzésben a szakterület egy-egy ágazatához tartozó tantárgyakat tanítanak, azaz a turizmus egy-egy szegmensét. A szintézist a tanulónak, az egyénnek kellene megteremtenie. De az ilyen szétaprózódott, mozaikokból felépülő rendszerben ez nehéz, csak keveseknek sikerül. Félő, miként a gyakorlat mutatja, az ágazatba kerülő dolgozó – rövidlátásból vagy egyéni érdekből – csak az ágazat mint a rendszer egyik szegmensét akarja meglovagolni.

Ezen személet és gyakorlat javítására ad választ, mintát Michalkó Gábor, aki korábbi munkája, „A turizmuselmélet alapjai” nyomán ezúttal az ágazatot, a turizmust – s mint ilyet: rendszert, illetve – a társadalmi egész oldaláról – alrendszer komplexen fogja át és tálalja. (Egyedülként, Lengyel Márton elméleti nyomdokait követve.) A komplexitás tengelye, a nyomvonal a földrajz, jelen esetben a turizmusföldrajz. Erre és e köré épít fel egy egészet: kutatással feltárt adatok, gyakorlati és elméleti bázison történő értelmezés és rendszerezés. Kapcsolódik az oktatáshoz, vezetési és körbejárja a turizmusföldrajzi tudást. Mintegy megalapoz a turiz-

mustudásnak, és irányt vesz a tudomány-pedagógia felé. Miért a turizmusföldrajzból indul ki, miért a földrajzot teszi meg a turizmus alapjainak? Az indokok egyszerűek, elfogadhatóak: a turizmust „élményszerzéssel párosuló környezetváltozás-ként” értelmezi, következésképp ennek a dolognak, jelenségnek van „térbeli, azaz földrajzi vetülete”. Aligha vitatható. Az e köré fölépített rendszerbe könnyedén elhelyezhető más, újabban jelentkező „turisztikai termék”, illetve a „turisztikai kellék” mint feltételi elem. Tegyük egy próbát, mintha tanórán lennénk. Például a sportturizmus (világversenyek vonzásában jelenik meg: labdarúgó-Eb, olimpiák stb.), a politikai turizmus (politikai konferenciák és az őket kísérő fogadtatás, jöllehet ezt besorolhatjuk a könyvben említett „eseményturizmus” rubrikába, de mindenképpen „térorientált”. Ha maradunk a földrajztengelynél, és miért ne maradhatnánk. A szakralitás és a turizmus kapcsolatában megjelenő (tér- és időtényező) jelenség, a zárándoklat is elhelyezhető a rendszerbe – íme a „szakralis tér”. De idekíváncozik az irodalmi turizmus, jelesül Fűzfa Balázs, a szombathelyi irodalomtörténész jól szervezett, igen tartalmas, hetedhét országot átszelő „irodalmi gyalogalopp futamai”.

Hová tegyük a politikát? Érinti a könyv, de csínján bánik vele. A döntési mechanizmusok természete, a politikai befolyásolás, az értékek „politikai menedzselése” nem maradhat hangsúly nélkül. Lásd a rendszerváltozás után: mintha a formális demokráciával ez jelent volna meg a direkt politikai rátelepedés helyett. A következő tételünk: a turizmus a globalizációban. A michalkói gondolkodásmód egyértelművé teszi a nemzet interakciós viszonyait, attitűdjét: a turizmus alapja a nemzeti értékek ápolása és közvetítése („értékesítése”). A külföldit az érdekli, ami itt sajátos, különlegesen ránk jellemző. Arra „vevő”, az igazi turista, az utazó felfedezni akar – a könyv ebből a nézőpontból mint alapállásból közelít. És így turizmusunkkal „beleszövődünk” a globalizációs folyamatokba.

A szerző, a mérésekkel megalapozott konklúziók rendszerbe állításával, nemzet-

közi összevetésben is „helyére teszi” a turizmust. Természetesen szó van gazdaságról, szálláshelyekről, kereskedelemről, a turizmus fajtáiról, de rendben láttatva, úgy beszél az egészről, hogy a részek nem hiányoznak. Nem egy-egy „fontos” szempontot ragad ki, és azokat járja körbe, miként az gyakran előfordul, ha turizmusról esik szó. Miért állíthatja magáról, hogy „modern”? Mert túllép az eddig összegyűlt tudás érvényességén: problémaorientált kutatásokkal nyert adatok birtokában, rendszerelméleti szemlélettel, interdiszciplináris bázison „aktív” tudást és tudományos gondolkodásmódot igénylő fölkészültséget „hoz össze”, mutat fel. A feldolgozott anyag tagolt, taxonomizált, jól áttekinthető, alkalmas az elemzésre, a kiegészítésre, a továbbfejlesztésre. Látásmódot ad. Az intenzív kutatómunkához szükséges attitűd kapcsán hangsúlyozza, „hogy a közös elméleti keret, az egységes fogalomrendszer megteremtése érdekében tett erőfeszítések érthetetlen ignorálása jelentősen hátráltatja a szakmai célkitűzések megvalósítását”. A tudományos gondolkodást és a kutatás reflexióját segítik az új szemléletet és értelmezést kifejtő fejezetek: A turizmusföldrajz tértudományi vonatkozásai alatt tárgyalt, térbeli metaforák, a turizmusorientált gondolkodás alkotóelemei, tényezői, valamint a Tér és turizmus viszonyában a turizmus metaterei. Ezek bravúros bevezetése bővítik a tárgyról való gondolkodást: mélységét, szintjeit, érzelmek bevitelére is lehetőséget adva.

Leírja a kívánatos pedagógiai attitűdöt is, bővíti a pedagógiai tudástárat. Ettől erősen motiválva, a továbbgondolás igényével, a következőket tesszük hozzá, s ajánlhatjuk a felhasználók számára. Amikor „tudásfeleségekről” esik szó, hozzá kell tennünk a képességeket, azaz a személyes tényezőt középpontba állítva, a képességfejlesztésre tesszük a hangsúlyt. A szerző említ ugyan „készségeket”, de óvatosan kezel. Ismeretelméleti szempontból közelítve vitatkozik a „passzív” tudással; érdemes beemlíteni egy újabb tudásfeleséget, a tudást szerkezete felől megközelíteni, mert akkor eljutunk – éppen a hivatkozott Zsolnai-pedagógia nyomán – a tevékenységszerke-

zethez. Ekkor pedig – az episztemológia mellett – foglalkozhatunk, foglalkoznunk kell az ontológiával, a lételmélettel. És onnét „már csak egy ugrás” a képesség, illetve a képességek rendszere. Máris közelebb jutottunk az „aktív” tudáshoz.

Érdeemes kézbe venni a szép kiállítású kiadványt: táblázatok, grafikonok, térképek, fotók gazdagítják. A fényképekhez apróbb, de fontosnak ítélt megjegyzés kísért, három kapcsán élünk is az alkalommal. Az 5. számú fénykép a 105. oldalon egy reklámplakátot ábrázol, rajta – különösebb elemzés nélkül – elsősre: az erotikus kép (fölkötött formás női popó) és szöveg („a szenvedély magyarul”) nem a pálinka felé hajtja a tikkadt vándort. A városi turizmus alatt, a 263. oldalon látható 18. fényképhez tartozó szöveg és a látvány kontrasztja: lehetne vicces, de nem az. A realista fotó leleplez, komoly visszásságra mutat rá. Történetesen: 1. hallottam már a képen látható muzsikust játszani, 2. ő nem nevezhető a magyar zeneművészet képviselőjének, ahogy a fotóhoz illesztett szöveg tartja. Kapcsolódóan: Budapest belvárosában több helyen a zene gyanánt hallható „termék” nem mindig állja ki a „termék minőségi próbáját”. Megjelenik a városi turizmus színe és fonákja; külföldi tapasztalatok alapján elmondható: 1. a kínált turisztikai termék, a zene, az adott ország tipikus zeneművészetét tükrözi – jó minőségben, 2. a prezentáció engedélyhez kötött, amit folyamatosan ellenőriznek. A 225. oldalon a „magya-rosch” (így szerepel a könyvben, mint a „gulasch”) vendégelátást hirdető fotó szövege is jelzi a turizmusvalóságban meglévő fonákságokat, valamint a szerző vonatkozó finom kritikáját. Itt a turizmusreklám jelenik meg, rávilágítva a turisztikai termékek minősítésére és promotálásának problémakörére. Egyúttal felhívás a reklámkészítés és -kritika tanításának fontosságára.

Komoly mű, a tartalomnak, a kidolgozásnak megfelelően gondos szerkesztéssel. Az ezzel együtt is – elkerülhetetlenül – előforduló fránya betűkimaradás: „magyar nyelvű”, a téma tágabb szellemisége felé viszi az erre hajlamos olvasót, aki

máris a „kényelűre” asszociálva Badacsony szőlőskertjeiben bóklászik, ízlelgetve Hamvas Béla gondolattal érlelt borait. (Mint élményszerzés céljából környezetet váltó lény, aki „átmeneti térbeli mobilitásra vállalkozik”. Egészségére!)

Hatalmas háttértudást felmutató munka, a felhasznált irodalom száma: 363, ebből Michalkó Gáboré 19. Hatalmas eszközzapparáttussal rendszert alkot, értelmez, bizonyít, összefoglal. És újabb megoldandó feladatokat jelöl ki. További munkára buzdít, hangja felelősen kemény, a kritikusan érintettek – a szakma – nem kerülheti meg az összegzett tudást. Illetve, ha megteszik, csak rontanak a turizmus helyzetén. A fölmutatott tudás bizonyított – tessék legalább vitatkozni vele!

Kiknek, hol lehet feltétlen hasznos „tudástermék” a könyv? Éppen komplexitása miatt (és nem csak a földrajztanárookra és a földrajztanításra gondolva!) a szakképzésben: földrajz, turizmus, kereskedelem tanítására, középiskolában, érettségi után tagozatokon, a felsőoktatásban a turizmus szakokon, a felnőttképzésben, tanfolyamokon, szakmai anyagok: tantervek, tananyagok készítésére, nem mellékesen: a tudomány számára, a *tudománypedagógia* javára. Tanításával ugyanis folytatható a „kompetencia alapú” képzés, elérhető a „versenyképes tudás”. Formálható a társadalmilag kulturált, nemzetközi méretekben is használható egyén – ösztársadalmilag, komplexen, nem különválasztva a humán- és a természettudományos szférákat, nem leszólva a művész, a tudós hajlamú embert, és nem érdemein felül túlmagasztalva a menedzsert, „korunk hőst”. Nagy hiányt pótol a könyv a turizmus érintett szakterületein, már csak a „bolognai folyamatból” származtatott reformok okán is. Michalkó Gábor geográfus, turizmuskutató, illeszkedve „A tudomány egészé”-hez, olyan „felelős magyar alkotó, aki az egységesülő folyamatokban a közjót keresi”.

Michalkó Gábor (2007): *Magyarország modern turizmusföldrajza*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs.

Sz. Tóth Gyula
Budapest